

Kornelijus Platelis „Pasaulio lietuviui“ apie mūsų kultūros nepriklausomybės tranzitą: Jis baigėsi ar dar tik prasideda. Kur jis veda?

Žodį „tranzitas“ pokalbyje su Jumis vartoju dėl to, kad buvote ir esate aktyvus Lietuvos kultūros virsmų po Nepriklausomybės atkūrimo liudininkas. Iš esmės, turėjote galimybę stebėti ją „iš visų pusių“: gyvenate ir kuriate Lietuvoje, esate keliakalbis, ir už Lietuvos ribų žinomas poetas, nemažai ir įdomiai keliavote, jūsų darbo istorija – įvairiaspalvė. Taigi turite platesnį, vadinasi, ir kritiškesnį žvilgsnį: į kultūrą, kūrybą, kalbą.

Dalia Staponkutė

Nelygu ką laikysime kultūros vyksmo lauku – asmenį, visuomenę ar valstybę. Jei asmenį, tai kultūrinis jo tranzitas prasideda jam gimus ir pasibaigia mirus. Jei visuomenę, tai jis niekada neprasideda ir niekada nesibaigia, o visą laiką vyksta. Jei valstybę, tai nedidelė kultūros dalis, priklausanti nuo jos politinės sąrangos ir kultūros politikos kaitos, kuri taip pat neprasideda ir nesibaigia. Tam tikri istoriniai lūžiai, kaip okupacija ar nepriklausomos valstybės atkūrimas, tarsi savaime siūlo iš savo perspektyvos kalbėti apie tranzitą (arba esminius pasikeitimus). Tačiau pasaulis keičiasi nuolat, ir žmonėms, visuomenėms bei valstybėms tenka prie to prisitaikyti. Štai dažnai kalbame apie švietimo ar kultūros sektorių reformas taip, tarsi tai būtų koks nors vienkartinis veiksmas – peršokai griovį, pasakei „op“ ir gyveni sau ramus. O juk šis veiksmas niekada baigtis negali. Tikrovė kelia vis naujus iššūkius ir visi į juos turime reaguoti. O mes, užuot tai darę, neretai skundžiamės nesibaigiančiomis reformomis.

Turiu omenyje daugiau esminius valstybės santvarkos pasikeitimus. Akivaizdu, kad atkūrus nepriklausomą valstybę su visiškai kitokia santvarka, teko kurti demokratines institucijas, kurių anksčiau nebuvo arba jos buvo formalios. Tenka

pripažinti, kad ne visos mūsų reformos buvo sėkmingos, kad nemažai įvairiausių sričių dalykų bandyta labiau reglamentuoti, nei reikia, kas tik didino biurokratinio darbo apimtis. O su kai kuriais reiškiniais dorojamės iki šiol. Vienas tokių jokiems užkalbėjimams nepasiduodančių dalykų – emigracija. Kalbų apie ją pilnas eteris. Esminiai valstybės santvarkos pasikeitimai ne pirmą kartą kelia tai ekonominės, tai politinės emigracijos bangas. Vieni piliečiai nepatenkinti išvykstančiais, kiti – atvykstančiais. Globaliame pasaulyje migracija, neretai skatinama didžiojo kapitalo poreikių, – natūralus dalykas. Mums jis išskirtinis atrodo todėl, kad atsivėrus sienoms, o vėliau įstojus į Šengeno zoną, staiga pasijutome kaip žuvis, iš akvariumo paleistos į jūrą.

Kitoje šalyje mūsų vaikai geriausiai atveju tampa dvikalbiai, įsilieja į kitą kultūrą. Be abejo, tai gerai. Tačiau blogai, kai mūsų kultūra, su kuria jie susiję genetiškai, darosi nebeįdomi, o vėliau – nebesuprantama. Manau, taip jaunoji karta praranda tam tikrą vertybę, kuri galėtų tuos jaunus žmones praturtinti. Kita vertus, kad ir kaip tai atrodo liūdna, – tai tik vienos kitos kartos klausimas. Visos, kad ir kuklios, mūsų valstybės pastangos (parama sekmadieninėms mokykloms, *LRT Lituanica* kanalui, pagaliau – „Pasaulio lietuviui“ ir pan.) anksčiau ar vėliau nugrims į užmarštį, jei kitose šalyse gyvenantys mūsų tautiečiai praras gyvą ryšį su Lietuva, nesilankys joje, neturės draugų, su kuriais norėtų bendrauti. O nemaža dalis išvykusiųjų, nesidominčių nei senosios, nei naujosios tėvynės kultūra, tą ryšį praranda iš karto, nes jo ir neturi.

O Lietuva? Kaip keičiasi jos kultūrinė aplinka? Man teko 1991–1993 metais dirbti Švietimo ir kultūros ministerijoje, buvau atsakingas už kultūrą. Kartu su tuometiniu ministru Dariumi Kuoliu kūrėme kultūros savivaldos institucijas (Kultūros ir meno tarybą, įvairias ekspertų komisijas), pasitelkdami nevyriausybinių sektoriaus žmones, skatindami jų iniciatyvas. Ši sistema gyvuoja iki šiol, nors ją taip pat reikia nuolatos tobulinti. Dabar tų komisijų, regis, pristeigta per daug, jos dubliuoja viena kitos funkcijas. Be to, keičiasi kartos ir jauni žmonės kitaip supranta mūsų kultūros poreikius, įsivaizduoja kitokias jos kaitos trajektorijas, bet pagrindinis tikslas – kuo aktyvesnis kultūros kūrėjų ir vartotojų bendravimas – lieka tas pats. Visuomenė vis labiau susitaiko su mintimi, kad ne visa „aukštoji“ kultūra turi būti valstybės subsidijuojama visa apimtimi, nors nedidelėje šalyje (dabar sakoma – rinkoje) be paramos, bent jau kai kurios jos sritys, išgyventi negalėtų. Valstybės parama taip pat kelia daug diskusijų ir aistrų, nedidelėje šalyje niekaip neišvengsi ekspertų kvalifikacijos ir nešališkumo

problemos, bet karavanas juda į priekį. Čia taip pat reikia atsisveikinti su mintimi apie kokią nors vienkartinę, ilgesniam laikui visus dalykus pataisančią reformą.

O kūrėjai (turiu omenyje ne tik menininkus) toliau susikaupę dirba savo darbus ir savaip įsivaizduoja savo kūrybos rezultatus. Trukdyti jiems nevalia. Tačiau diskusija apie pagrindinio valstybės paramos nevyriausybiniam sektoriui instrumento Lietuvos kultūros tarybos veiklą, apie jos programų struktūrą bei tikslumą, jų radimosi principus, baigtis niekada negali.

Literatūra atspindi tuos esminius pasikeitimus, tiesa, dar nedrąsiai, fragmentiškai. Nelikus cenzūros pradėjo stiprėti mūsų proza ir eseistika. Vis daugiau autorių atsisako tam tikra prasme jiems aplinkos primestos poezijos, kaip patogesnės kūrybos terpės, ir pradeda drąsiau skverbtis į tikrovės brūzgynus. Tiesa, laiko apmąstyti pasikeitimams dar daug neturėjome, dar viskas per greitai keičiasi, dar visuomenės gyvenimas taip nenusistovėjo, kad galima būtų kontempliuoti jo nuobodulį ir ramiai kurti literatūrą. Tačiau geros mūsų autorių knygos nuolatos pasirodo. Keičiasi ir poezija, teberašoma tokių vengiančių ilgesnių distancijų tinginių kaip aš. Nors šiuolaikinės pasaulio poezijos kontekste mes atrodome ne taip jau blogai. Šiandien poezija tapo paprastesnė, daugiau besidominti kasdienybe, ieškanti ne tiek estetinio, kiek apskritai poveikio priemonių. Mane persekioja jausmas, kad mes, anksčiau lygiavęsi į geriausius pasaulinės literatūros pavyzdžius, kiek juos sugebėdavome suvokti, dabar neretai keliame sau kuklesnius reikalavimus. Daugiau mokomės iš pačių stebimo gyvenimo, mažiau mokomės stebėti permąstydami literatūros tradiciją ir įsisavindami amatą. Tačiau gal tik taip atrodo...

Tad kaita permanentinė. Ji su kiekvienu mūsų neprasidėjo ir nesibaigs. Kiekvienas atskirai mes visada buvome nepriklausomi. (Čia nekalbu apie tuos, kurie nenuoširdžiai, bet ištikimai tarnavo buvusiam režimui. Jų tikrai nebuvo daug.) Kiekvienas stengėmės kuo geriau atlikti savo darbus, bet negalėjome ignoruoti aplinkos. Kalbu ne tik apie literatūrą ar kitus menus. Esminiai pasikeitimai atkūrus nepriklausomą valstybę, atsidarius Europos ir didelės pasaulio dalies sienoms suteikė mums didžiules galimybes įvairiausiose srityse, nors ir nesuteikė jokių kūrybos receptų. Tačiau niekas niekam jų niekada ir neteikia.

Mano įsitikinimu, mūsų kultūra kaip tik ir įdomi tuo, kad per palyginti trumpą laiką (pusantro šimtmečio) patyrė mažiausiai keturis esminius pasikeitimus ir sugebėjo tarytum iš nieko atgimti, išlikti bei sutvirtėti. Buvimas šalia kitų ir joje

suteikia pridėtinę vertę kiekvieno joje esančio žmogaus pasaulėjautai. O dabartinis tranzitas šių pasikeitimų fone bent man neatrodo toks jau lemtingas.

Straipsnis spausdintas žurnale „Pasaulio lietuvis“, 2017 m. Nr. 03/555

pasauliolietuvis.lt

Mielai pasidalysime svetainėje ir žurnale skelbiamais tekstais ir nuotraukomis, tik prašome nurodyti informacijos šaltinį ir autorius.

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

